

Bosbouw en plattelandsontwikkeling

Mensen waarderen bossen. Maar vinden ze bossen ook belangrijk voor plattelandsontwikkeling? Zien mensen in dat bossen een belangrijke toeristische attractie kan zijn en veel geld genereren voor de lokale economie? Freerk Wiersum en Birgit Elands onderzochten in Ede en Stadskanaal de meningen over de rol van bossen op het platteland.

— Freerk Wiersum en Birgit Elands

In Europa is steeds meer aandacht voor de betekenis van bossen voor plattelandsontwikkeling. De EU-bosbouwstrategie uit 1998 geeft expliciet aan dat de Europese bosbouwmaatregelen moeten stroken met de doelstellingen van de Europese verordening voor plattelandsontwikkeling. Naar aanleiding van deze Europese verordening heeft de Nederlandse regering in 2000 een Nederlands programma voor plattelandsontwikkeling geformuleerd. In dit programma staan meerdere

thema's centraal, waaronder duurzame landbouw, kwaliteit van natuur en landschap, diversificatie van economische activiteiten zoals recreatie en toerisme en leefbaarheid. Maar het bos wordt als thema niet meegenomen.

Toch is het interessant om te weten of bosbouw kan bijdragen aan plattelandsontwikkeling in Nederland. Deze vraag stond dan ook centraal in een recent Europees onderzoek. In deze vergelijkende studie die in negen landen werd uitgevoerd, is de mening van zowel bewoners van rurale gebieden als van landeigenaren onderzocht. Onder landeigenaren verstaan we boeren, boseigenaren en boeren die ook bos bezitten. In Nederland voerden we het onderzoek op twee plaatsen uit: in Ede, een traditioneel bosgebied, en in Stadskanaal, een gebied waarin de laatste jaren bossen zijn aangeplant. In totaal zijn 847 mensen geënquêteerd, waarvan 255 inwoners en 152 landeigenaren in Ede en 262 inwoners en 178 landeigenaren in Stadskanaal.

Lokaal belang van bos niet onbetwist

In het onderzoek hebben wij onderzocht welk belang mensen hechten aan bossen voor de lokale samenleving. Dragen bossen bij aan de lokale leefbaarheid, economische welvaart, landschapsidentiteit en kwaliteit van natuur en milieu? Het is niet zo verrassend dat veel mensen zeer positief zijn over de bijdrage van bos aan de kwaliteit van natuur en milieu en over de bijdrage die het bos levert aan de recreatieve mogelijkheden en het verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving. Ook waarderen veel mensen de bijdrage van bossen aan de landschapsidentiteit. Toch is die waardering niet overal even positief. Zo vinden mensen in Stadskanaal de bijdrage van bossen aan de landschapsidentiteit beduidend minder positief dan in Ede. Dit komt omdat verschillende mensen uit Stadskanaal vinden dat bossen het typische veenkoloniale landschap aantasten. De invloed echter van bossen op de economische welvaart en op de sociale leefbaarheid werd over het algemeen veel minder positief of zelfs negatief beoordeeld.

De respondenten zijn met behulp van een statistische clusteranalyse gegroepeerd op basis van hun opinies over de bijdrage van bossen aan lokale leefbaarheid, economische welvaart, landschapsidentiteit en kwaliteit van natuur en milieu. De clusteranalyse leverde vier opiniegroepen op, die wij als volgt hebben getypeerd:

- **enthousiasten:** deze respondenten zijn in alle opzichten enthousiast over de lokale bossen, die bijdragen aan een attractieve leefomgeving, kwaliteit van het landschap, natuur en milieu en economisch welvaart;
- **positief realisten:** men staat zeer positief tegenover het bos, maar ziet wel in dat het economisch belang gering is;
- **sceptici:** deze mensen zijn gematigd positief over de lokale bossen. Ze zijn niet overtuigd dat de bossen veel biodiversiteit en recreatieve mogelijkheden bieden. Daarnaast geven ze aan de bossen een bedreiging kunnen vormen voor andere landgebruiksvormen en het landschap kunnen aantasten;
- **tegenstanders:** de lokale bossen hebben geen betekenis voor deze groep respondenten.

Van alle respondenten is 24% werkelijk enthousiast over de lokale bossen en 43% heeft een positief realistische mening. Sceptisch is 26% en 7% is ronduit negatief. Ook hier traden duidelijke verschillen op tussen de twee onderzoekslocaties en tussen bewoners en landeigenaren (zie tabel 1). Zo blijken respondenten uit Ede veel enthousiaster te zijn dan die uit Stadskanaal. Ook zijn bewoners veel enthousiaster dan landeigenaren. De grote groep tegenstanders onder Stadskanaalse landeigenaren bestaat voor een belangrijk deel uit boeren die gehecht zijn aan het open,

karacteristieke veenkoloniale landschap. De omvorming van agrarische grond, ontgonnen door hun voorouders, in bosgrond is in hun ogen een verlies van cultuurhistorische en economische waarden. De groep tegenstanders in Ede is zeer klein en bestaat ook voornamelijk uit boeren.

Tabel 1 Lokaal belang van bos (%)

	Gemiddelde	Ede		Stadskanaal	
		Bewoners	Landeigenaren	Bewoners	Landeigenaren
Enthousiasten	24	28	29	21	16
Positief realisten	43	54	41	43	28
Sceptici	26	17	24	33	32
Tegenstanders	7	1	6	3	24

Visies op plattelandontwikkeling

Een belangrijke vraag is wat lokale bewoners en landeigenaren verstaan onder het begrip plattelandontwikkeling. In het onderzoek vroegen wij naar de gewenste toekomstige situatie voor het onderzoeksgebied. Dat definiëren wij als plattelandontwikkeling. Op basis van de antwoorden op die vraag, onderscheiden wij drie visies op plattelandontwikkeling: (a) natuur & landschapontwikkeling: een toekomstperspectief waarin een toename van het natuur- en bosareaal als ook het landschapsschoon centraal staat, (b) ruraal-ecologisch landbouw ontwikkeling: een visie waarin de ontwikkeling van ecologische landbouw, werkgelegenheid en versterking van traditionele waarden en onderlinge verbondenheid centraal staan, en (c) economische ontwikkeling: een visie waarin elementen als meer werkgelegenheid, industriële activiteiten als ook toerisme belangrijk zijn.

Het is duidelijk dat bossen alleen in verband worden gebracht met natuur en landschap. Het economisch belang van bossen voor recreatie en toerisme is van ondergeschikt belang. Er bestaan duidelijke verschillen tussen de twee Nederlandse onderzoeksgebieden en tussen de bewoners en landeigenaren in visies ten aanzien van plattelandontwikkeling (zie tabel 2). In Ede domineert de natuur & landschapvisie, op de voet gevolgd door een plattelandsperspectief met respect voor milieu en tradities. Een toename van economische activiteiten wordt door een kleine groep belangrijk gevonden. In Stadskanaal daarentegen spelen alle drie de toekomstperspectieven een min of meer gelijkwaardige rol en het is dus duidelijk dat veel respondenten een economische ontwikkeling belangrijk vinden. De tabel maakt ook duidelijk dat bewoners veel vaker een natuurontwikkeling prefereren dan landeigenaren.

Tabel 2 Visies op plattelandontwikkeling (%)

	Alle resp.	Ede		Stadskanaal	
		Bewoners	Landeigenaren	Bewoners	Landeigenaren
Natuur- & landschapontwikkeling	43	55	38	42	30
Ruraal-ecologische landbouw ontwikkeling	31	32	40	27	27
Economische ontwikkeling	26	12	22	31	43

Draagvlak voor bos in het kader van plattelandontwikkeling

Het is duidelijk dat het lokaal belang van bossen zeer positief wordt beoordeeld. Dit is primair gerelateerd aan het feit dat bossen flink bijdragen aan het verschaffen van een identiteit aan plattelandsgebieden. Dat wordt treffend geïllustreerd door de verschillen tussen Ede en Stadskanaal. In Ede wordt het bos voornamelijk als een onderdeel van de natuur beoordeeld en niet als een onderdeel van het door landbouw

gedomineerde platteland. In Stadskanaal wordt het bos juist wel als een onderdeel van het platteland wordt beschouwd en dat maakt de entree van nieuwe landgebruiksvormen zoals bossen daarom ook omstreten. Ondanks de positieve beoordeling spelen bossen een beperkte rol in de toekomstvisies voor beide gemeenten en beoordelen de meeste respondenten het bos alleen op de natuurfunctie. Echter, de natuur & landschapvisie is belangrijk in beide plattelandsgemeenten, in Ede nadrukkelijker dan in Stadskanaal. De opvatting over het belang van lokale bossen in plattelandontwikkeling moeten worden gezien tegen de achtergrond van de lokale problematiek zoals deze wordt ervaren door bewoners en landeigenaren. Respondenten uit Ede ervaren 'overontwikkeling' als het belangrijkste probleem waar de gemeente Ede mee te kampen heeft. Ongewenste uitbreiding van stedelijke bebouwing, infrastructuur en intensieve vormen van landbouw bedreigen de lokale leefbaarheid en bossen. Economische groei is bij de gemiddelde respondent in Ede geen issue. Natuurgebieden beschouwen zij als een contramale tegen de oprukkende verstedelijking. De rol van bossen bij plattelandontwikkeling is voor deze mensen niet primair het leveren van een bijdrage aan werkgelegenheid en inkomensverbetering, maar veeleer als het leveren van een tegenkracht tegen te ver doorgevoerde landbouw-technische of stedelijke ontwikkeling.

Ook de mensen in Stadskanaal waarderen natuurontwikkeling, maar zij brengen dat sterker dan in Ede in relatie met de noodzaak voor economische ontwikkeling en een aantrekkelijke leefomgeving. De aanleg van bossen zorgt voor een groen en attractief landschap, een belangrijke vestigingsvoorwaarde voor bedrijven, toerisme en nieuwe inwoners. Het blijkt dat respondenten in zowel Ede als Stadskanaal de bossen niet primair op hun economische waarde beoordelen. Daarom spelen bossen voor hen dus ook geen directe rol in de economische ontwikkeling van rurale gebieden. Hierbij speelt de geringe mate van bedrijfseconomisch rendement van bosbouw, zeker in verhouding tot andere vormen van plattelandactiviteiten, een belangrijke rol. Hieruit valt op te maken dat de rol van de traditionele bosbouwsector als verschafer van inkomen en werkgelegenheid weinig aanhangers heeft. Respondenten zien bebosning niet als een middel om de rurale productieprocessen te modernise-

ren, maar voornamelijk als een middel om het te herstructureren. Bossen leveren in de ogen van de respondenten voornamelijk een bijdrage aan het multifunctioneel landgebruik en de kwaliteit van de leefomgeving.

Van beheer naar regio

Uit het onderzoek zijn verschillende praktische conclusies te trekken, met name op beleidsniveau. Bossen worden over het algemeen hoog gewaardeerd, vooral vanwege de bijdrage aan het lokale leefklimaat, en de landschappelijke- en natuurwaarden. De aard van de positieve waardering verschilt echter per gebied. Op het 'verstedelijkte platteland', zoals in Ede, wordt het bos gezien als een 'contramal' tegen te ver doorgeschooten technische en materiële ontwikkelingen. Bossen bieden recreatieve mogelijkheden voor persoonlijke ontspanning. Echter in gebieden zoals Stadskanaal, waar plattelandsontwikkeling in meer of mindere mate wordt geïnterpreteerd als economische ontwikkeling, vinden bewoners het bos minder positief. Men is daar veel sceptischer over de bijdrage van het bos aan economische ontwikkeling. Mensen erkennen wel dat bossen indirect -als attractief groen- als motor voor economische groei fungeren. Het is belangrijk dat er in het beleid rekening wordt gehouden met deze regionale verschillen.

De mate waarin bossen bijdragen aan een goede leefomgeving en de herstructurering van rurale gebieden wordt niet alleen bepaald door de bijdrage van bos aan natuur en landschap. Die wordt ook bepaald door de (negatieve) bijdrage van bos aan sociale leefbaarheid. Factoren hierbij zijn met name de toegankelijkheid van het bos en de bedachtzaamheid ten aanzien van het opkopen van landerijen voor commerciële bosbouw door externe bedrijven. In Nederland speelden deze aspecten veel minder een rol dan in sommige andere landen. Dit zou er op kunnen wijzen dat het huidige motto van 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur' dat ten grondslag ligt aan het Nederlandse bos- en natuurbeleid, redelijk tot zijn recht komt. Het was echter wel opvallend dat de Nederlandse respondenten over het algemeen een negatieve tot neutrale mening hadden over hun betrokkenheid bij het lokale bos(ontwikkelings)beleid. Het onderzoek geeft dus aan dat er in het Nederlandse bosbeleid en beheer meer aandacht moet zijn voor de sociale inbedding van bosbezit en bosbeheer. Hierbij dient niet alleen aandacht besteed te worden aan mogelijkheden voor lokale participatie in het bosbeheer van professionele instellingen, maar ook aan de gewenste mix in bosbezit en diversiteit in stijlen van bosbeheer.

Het is verder opvallend dat de meningen over het bos vooral gebaseerd zijn op de waarde van het bos op het persoonlijk welbevinden. Door de respondenten werd nauwelijks verwezen naar de betekenis van bos-gerelateerde inkomsten voor de regionale economie. De mening ten aanzien van de geringe economische betekenis van bossen wordt nog overwegend gebaseerd op opinies betreffende de geringe directe financiële opbrengsten van bosbedrijven en natuurterreinen. Het zou een gemiste kans zijn om niet te erkennen dat er regionaal veel verdiend wordt door de aanwezigheid van het bos. Deze onbekendheid met de regionale economische rol van bossen komt waarschijnlijk omdat altijd gekeken wordt naar de functievervulling van bossen op beheersniveau en niet op regionale niveau. Het onderzoek leidt derhalve tot de conclusie, dat het beleid bij het waarderen van het bos zich niet alleen moet richten op het beheersniveau maar vooral ook op het regionaal niveau.

Nadere informatie

De volgende rapporten geven uitgebreidere informatie over de resultaten van het Europese onderzoek en het Nederlandse deelonderzoek.

ELANDS, B.H.M. en WIERSUM, K.F., 2003. 'Forestry and rural development in Europe. Research results and policy implications of a comparative European study.' Wageningen University, Forest and Nature Conservation Policy group, Nature Forest in Society Report 2002-02.

ELANDS B.H.M. (ed), 2002. 'The rural meaning of forests: perspectives of landowners, inhabitants and policy makers.' Wageningen University, Forest and Nature Conservation Policy group, Nature Forest in Society Report 2002-03.

ELANDS, B.H.M. en K.F. WIERSUM, 2003. 'Forestry and rural development in the Netherlands. Research results and policy implications of case studies in Ede and Stadskanaal.' Wageningen University, Forest and Nature Conservation Policy group, Nature Forest in Society Report 2003-03.

Deze rapporten zijn op Internet beschikbaar: www.dow.wau.nl/multifor

Freerk Wiersum en Birgit Elands werken bij de Leerstoelgroep Bos- en natuurbeleid, Wageningen Universiteit.

